

PAPER DETAILS

TITLE: Utopia, Günes Ülkesi ve Yeni Atlantis: Dayanisma Bir Hayal Mi, Yoksa Bir Hakikat Mi?

AUTHORS: Seda ÖZSOY

PAGES: 1313-1325

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/315317>

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 1313-1325

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[17-04-2017] – [16-06-2017]

Utopia, Güneş Ülkesi ve Yeni Atlantis: Dayanışma Bir Hayal Mi, Yoksa Bir Hakikat Mi?

Seda ÖZSOY

Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü Bilim Tarihi Anabilim Dalı
Asst.Prof. Gumushane Univ. Faculty of Letters Philosophy
sedazsy@yahoo.com.tr

Öz

Bir toplumun üyelerinin duygu, düşünce ve çıkar birliğiyle birbirlerine bağlanmalarını ifade eden dayanışmaya, belki de yaşadığımız yüzyıla kadar hiç bu denli gereksinim duyulmamıştır. Ortak değerler, inançlar ve tutumlar ekseninde bir araya gelebilme olgusu, “çeşitlilik içinde birlik” sağlanması açısından önemli bir araştırma konusudur. Bu nedenle kavramın tarihsel gelişiminin incelenmesi değer arz etmektedir. Çünkü dayanışma, bireylerin eşitliğini gözeten ve sahip olunan hak ve sorumlulukların adil bir şekilde dağılmasını sağlayan bir ilişki biçimidir. Ayrıca ütopya/ideal bir toplum tasarımı bağlamında dayanışmaya nasıl bir anlam yüklendiği de kavramın bir hayale mi yoksa bir gerçeğe mi karşılık geldiğinin anlaşılmasında etkilidir. Düşte ve düşüncede kurgulanmış olan ütopyalar, mevcut durumun ötesine geçen değerlendirmeleriyle eşitlik, özgürlük ve dayanışmaya ayrı bir önem gösterirler. Düş gücünün ürünüymüş gibi algılsa da aslında ütopyalar, güçlü bir insanlık ve ahlâk idealini barındırır. Bu çalışmada, düşünce tarihinin kilometre taşları olarak kabul edilen üç ütopya dolayımında dayanışma kavramı incelemeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Utopia, Güneş Ülkesi, Yeni Atlantis, İdeal Düzen, Dayanışma.*

Utopia, The City of The Sun and The New Atlantis: Is Solidarity a Wishfull Thinking or a Genuine Idea?

Abstract

Solidarity, which is expressing how members of a society is connected to each other feelings, thoughts and interests that perhaps not necessary until these days. It's an important research issue in terms of “unity in diversity” to come together on the axis of common values, beliefs and attitudes. For this reason it's worth examining the historical development of the concept. Because solidarity is a form of relationship that respects the equality and distributes rights and responsibilities fairly. Utopias give importance to equality, freedom and solidarity with assessments that go beyond the current state. Utopias seem as the product of your dream embody a strong humanity and moral ideal. Additionally what solidarity means in the context of an ideal society design, it's an imagination or a reality. In this study, the concept of solidarity will be examined through the three utopias which are considered milestones of history of thought.

Keywords: *Utopia, The City of The Sun, The New Atlantis, Ideal Layout, Solidarity.*

Giriş

Ütopya -Yunancada *hiçbir yer* anlamına gelir- eşitlik, adalet ve özgürlük gibi ilkeler temele alınarak tasarlanan, *genellikle* olgusal açıdan gerçekleşmesinin mümkün olmadığı düşünülen, mükemmel bir toplum biçimini ve siyasi yönetim tarzını ifade eden bir kurgu şeklinde tanımlanabilir. Bunlar, toplumsal düzenin yozlaştığı ve bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasının olanaklı olmadığı zamanlarda, toplumsal bozuklukları ve haksızlıkları ortadan kaldırmanın yollarını ve insanlara başka bir dünyanın mümkün olduğunu göstermek adına kurgulanmışlardır. Bunun nedeni, insanların karmaşa ya da düzensizlik içinde yaşamalarının imkânsız olduğunun fark edilmesidir. Toplumsal bir varlık olan insanın ortak duygu, düşünce ve çıkarlar ekseninde karşılıklı bağlılığını gerektiren dayanışma ise bu tür bir kaotik ortamdan çıkışı kolaylaştıran nirengi noktasıdır.

Etik-politik bir yükümlülüğü barındıran dayanışma, ütopyaların da bileşenlerinden biri olarak ulaşılması gereken temel hedeflerden birini işaret eder. Rasyonel bir örgütlenme biçimi sayesinde insanların acılarının ve yoksunluklarının giderilmesi için bir dayanışma duygusu yaratılır. Çünkü “yurttaşlar sağlam bir dayanışma ile birbirlerine bağlı olunca devlet dışarıdan gelecek bütün tehlikelere rahatça karşı koyabilir.” Kolektif bir yapı çerçevesinde bir araya gelen insanlar için artık “bencillik, kendini düşünme özelliği amaçsız, işe yaramaz bir hale geldiğinden topluma kalan sadece sevgidir.” Özgürlük, adalet ve fırsat eşitliği düzleminde birbirini ötekileştirmeden “biz” olabilmek için “yeryüzündeki kötülüklerin en büyük engeli olan insanın kendi kendisine saygısı” dayanışma ruhuyla inşa edilebilir. Buna koşut olarak bu çalışmanın amacı, Rönesans’tan Yeniçağ’a geçişin en önemli figürlerinden olan üç ütopya örneği üzerinden dayanışmanın salt bir hayal ürünü mü olduğunu, yoksa epistemik temelleri de gösterilebilecek olan bir hakikate mi karşılık geldiğini tartışmaktır.

Rönesans, Ütopyalar ve Dayanışma

Düşünce tarihinde derin izler bırakan Rönesans -yeniden doğuş, diriliş, uyanış- döneminde yaşanan gelişmeler, ütopyaların düşünsel zeminini hazırlayan koşulların nasıl şekillendiğinin anlaşılması bakımından önemli veriler barındırmaktadır. Entelektüel hareketliliğin en dikkat çekici dönemeçlerinden biri olan ve Avrupa’nın kültürel kimliğinin oluşumunu etkileyen Rönesans; yeni ticaret yolları bulmak, hammaddelere ya da tüketim mallarına daha ucuza sahip olmak, dini yaymak ve bazı bilimsel yaklaşımları temellendirmek kaygılarıyla yola çıkan insanların birbirleriyle etkileşimlerinin arttığı bir ortamda hayat bulmuştur. Ortaçağ ile aradaki bağların koparıldığı ve Antikçağ ile yeni köprülerin kurulduğu bu dönemde; edebiyat, resim, mimari, plastik sanatlar, bilim ve felsefe gibi alanlarda Ortaçağ’da görülmemiş ilerlemeler kaydedilmiştir. Ortaçağ’ın

bireyi kısıtlayan yapısı, Rönesans ile gündeme gelen düşüncelere koşturarak değişmeye başlamış ve düşünürler, “yeryüzü cenneti”nin inşasının olanaklarını araştırmaya koyulmuştur. Böylece ideal devlet düzenine ilişkin örnekler ortaya koyma girişimi de Rönesans döneminde yeniden canlanmıştır. Rönesans’ta artık insanlar, sadece öte dünyada mutlu bir yaşantıyı değil, bu dünyada da mutlu olmayı istemişlerdir.

Kültür tarihi incelendiğinde, büyük bir çığır açmış olan Rönesans kavramının tanımlanması ve kronolojik olarak nereden başlatılacağı konularında herhangi bir mutabakatın olmadığı da görülecektir. Kimileri bunu, on üçüncü yüzyılın sonu ve on dördüncü yüzyılın başı arasındaki yıllara kadar geriye götürürken -Haskins’in *On İkinci Yüzyıl Rönesansı* ve Huizinga’nın *Ortaçağ’ın Günbatımı* adlı eserleri Ortaçağ ile Rönesans arasındaki sınırların bulanıklığına vurgu yapmaktadır;¹ kimileri on beşinci yüzyılın başına çekmektedir. Etkilerinin geniş alanlara yayıldığı kabul görse de canlanmanın sadece edebiyatla ilgili olduğu da ileri sürülmektedir. Anconalı Ciriaco’nun (ö. 1457) “Ölüleri diriltmek!” (Burckhardt, 2010: 223) şeklinde nitelediği dönemin entelektüel edimleri, Rönesans’ın geneline hâkim olan, Ortaçağ öncesinde meydana getirilen yapıtların yeniden hatırlanması ve güncelleştirilmesi düşüncesinin yaygınlaşmaya başladığının bir göstergesidir.

Geçmişe duyulan özlemin yönlendirici olduğu Rönesans’ta, Antikite’ye olan ilginin sınırları da oldukça genişlemiştir. Ayrıca aynı yıllarda gündeme gelen Hümanizm akımının bireysellik algısı, insanı ve insana sevgiyi konu edinen eserlerin çoğalmasını sağlamıştır. Zira ön plana çıkan birey, sadece felsefi ve sanatsal olarak ele alınacak bir nesne değil, özgür iradesi ile kendi hayatına yön verecek olan bir öznedir. Bu nedenle biyo-psiko-sosyal süreçlerin toplamını ifade eden modern bireyin yaşamı içindeki değişiklikler; siyasi, iktisadi, kültürel ve dini unsurlarla karşılıklı etkileşim içindedirler. Dönemin siyasi yapılanmasındaki dönüşümlerin Machiavelli, More, Campanella, Francis Bacon ve Hobbes gibi düşünürlerin eserlerinde serimlenmesinde görüldüğü gibi bu etki çok yönlüdür. Bununla birlikte Rönesans’ın, Hristiyanlık’ın bazı öğretilerine ve kiliseye karşı olan eleştirel tutumu, dini yönden de yeni gelişmelere zemin oluşturmuş ve Reform hareketinin meydana çıkmasını sağlamıştır. Reform, Rönesans’ın dini anlayışını temsil etmiş ve her şeye ilişkin yenilikçi tavır, yeni bir din algısını da beraberinde getirmiştir. Ancak belirtmekte fayda var ki bu hareket tamamen yeni bir dinin kurgulanmasını değil, mevcut öğretilerin ve kilisenin çarpıklıklarının giderilmesini içermektedir. Burada kiliseye, Ortaçağ’dan beri kilisenin kurumsallığı içinde yer alan skolastisizme ve bazı

¹ Haskins gibi Ortaçağ uzmanları, Rönesans’ı Ortaçağ’a doğru geriye çekerken; on beşinci yüzyıl Burgonyası’nı inceleyen Huizinga ise Ortaçağ’ı Rönesans’ın içine dâhil etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Alev Alatlı, *Batı’ya Yön Veren Metinler II*, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2014.

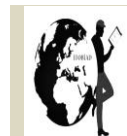
temel öğretilere karşı tepki vardır. Bu tepki zamanla Hristiyanlık'ın iki büyük mezhebi olan Katoliklik ve Ortodoksluk'un yanında yeni bir mezhep olan Protestanlık'ın ortaya çıkışıyla kimlik kazanacaktır.

Görüldüğü gibi birbirinden farklı düşüncelerin biraradalığını karşımıza çıkaran dönemin koşulları itibariyle en dikkat çekici ürünlerden biri ise ütopyalar olmuştur. Başlangıçta ütopyalar, "Hristiyan Rönesansı'nın Programı" olarak ilan edilmiştir. Daha önce de vurguladığımız gibi, evrendeki her şeye yönelik yenilikçi bir bakış açısının egemen olduğu bu yıllarda, ütopya terimi, ilk kez Thomas More tarafından üzerinde ideal bir mutluluk yönetiminin bulunduğu hayali bir adanın adı olarak kullanılmıştır.² More'un *Utopia*'sını (1516) yazmasında, İngiltere'nin toplumsal ve ekonomik sorunlarının artmasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü More, bir çözüm arayışı içindedir ve buna yönelik olarak alt sınıfların sömürülmesine son verilmesi, herkesin istihdama katılarak ortak üretimin yapılması, toplumun tamamının eğitime serbestçe erişmesi gibi ana unsurların önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını talep eder (Störig, 2013: 280).

Bu evrede İngiltere'de, kilise ve kral arasında Sir Thomas More'un (1478-1535) hayatına mal olan değişikliklerle karakterize edilen Reform, Avrupa'nın dini yapılanmasını biçimlendiren önemli bir harekettir. Hristiyan inancı konusunda çok bilgili bir şahsiyet olarak kabul gören More, düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiş eseri olan *Utopia*'yı, İsa'nın dini düşüncelerini açıkladığı vaazlardan esinlenerek yazmıştır. Eserini, insanın sefalet içinde yaşama nedenlerinin, gerçekçi ve ciddi çözümlemeleri üzerine oturtan More, toplumsal kötülüklerin nedeninin tanrı, alın yazısı veya doğuştan gelen günahlar olmadığını, bunların insan tarafından oluşturulan toplumsal yapıdan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Gençliğinde Aziz Augustine'in *Tanrının Şehri* adlı eseri üzerine konferans veren düşünür, tanrının bir süreliğine de olsa içinde yaşamaktan utanmayacağı bir *İnsanlar Şehri* oluşturmak istemiştir (Bronowski & Mazlish, 2012: 82).

Oysaki İngiltere'de, tarım alanları kapatılmış ve koyunculüğün geliştirilmesi için otlaklara dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda, işsizlik ve hırsızlık artmıştır. Bu olumsuzlukların olmadığı bir yer olarak tasarlanan ve bir adada kurulmuş elli dört kentten oluşan *Utopia*, sınıfsız bir toplumu öngörür. Dış dünyadan yalıtılmış gibi gözükmesine rağmen tüm insanlığa örnek teşkil edecek bir toplum biçimini ihtiva eden ada yaşamı, o yıllarda çözülmeye başlayan feodal yapılanmanın aksine toplumsal düzenin sağlanması için özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını gerektirir. Çünkü

² Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Dominic Baker-Smith, "Thomas More", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Erişim Tarihi: 10.04.2017, <https://plato.stanford.edu/entries/thomas-more/>.

malın mülkün kişisel bir hak olduğu, her şeyin parayla ölçüldüğü bir yerde toplumsal adalet ve rahatlık hiçbir zaman gerçekleşemez (More, 1997: 55).

“Utopia’da, işsizlik ve tembelliğe yer yoktur. Utopia’da ne meyhane vardır, ne fuhuş yeri, ne baştan çıkma fırsatı, ne de gizli kapaklı toplantı yeri. Herkes, her an herkesin gözü önündedir; memleketin yasalarına ve törelerine göre çalışmak ve dinlenip eğlenmek zorundadır. Bu toplumda, herkes eşit olarak rahatlıktan payını alır. Dilencilik, yoksulluk orada bilinmeyen olağanüstü hallerdir. Toplanan kurultaylarda, adanın değişik bölgelerindeki ekonomik durum incelenir. Neyin, nerede bol, nerede kıt olduğu belli olunca; o yıl, mutsuz şehrin eksikleri, daha mutlu olan şehirlerin bolluklarıyla giderilir ve bu iş, çıkarsız olarak yapılır. Veren şehir, verdiği şehirden karşılık istemez. Alansa verene hiçbir şey borçlu olmaz. Böylece bütün Utopia; bir tek aile, bir tek ev gibidir.” (More, 1997: 88)

Burada, para yoktur, insanların temel gereksinimleri ücretsiz karşılanır, herkesin kendini geliştirmek için boş zamanı vardır. Adada, günde altı saat çalışılır ve geri kalan işleri ellerinde silah varken yakalanmış olan savaş esirleri yaparlar. Sıkı bir eğitimden geçtikten sonra herkes yönetici (philarch) olabilir. Değerli madenlere gösterilen küçümseyici tutum ekseninde, bunların “en hakkaniyetli kullanımı” tuvalet gibi mekânların yapımında kendini gösterir. Çünkü tabiat, o eşsiz ana, altın ve gümüşü, boş ve yararsız nesneler olarak çok derinlere gömmüş, oysa havayı, suyu, toprağı, iyi ve yararlı olan her şeyi gözler önüne sermiştir (More, 1997: 90). Ayrıca *Utopia’da* toplumsal hayatı düzenleyen yasalar da oldukça az sayıdadır. Bütün yurttaşlar yasalardan eşit ölçüde yararlanır ve yaşam şartları da herkes için eşittir. Bu nedenle bu tür bir rasyonel öğütlenme biçiminde özel mülkiyet de insanlar arasındaki eşitsizliğe engel olmak ve dayanışmanın gerçekleşmesini olanaklı hale getirmek için ortaklaştırılır.

“Başka her yerde ‘senin benim’ ilkesi ile karmaşık olduğu kadar kötülüğe elverişli bir toplum düzeni kurulmuştur. Binlerce yasa çıkarılır, yine de ne herkes ev sahibi olur, ne kimsenin mülkü korunabilir, ne de başkasınınkinden kolayca ayrılabilir (...) Mülkün tek elde ve mutlak olduğu bir devlette eşitlik kurulamaz, çünkü orada herkes türlü yollarla kazanabildiği kadar kazanmakta haklı görür kendini ve ulusun zenginliği, ne kadar büyük olursa olsun önünde sonunda başkalarının yoksulluğuna göz yumacak küçük bir azınlığın eline geçer (...) Mülk sahipliğini ortadan kaldırmak, memleketin zenginliğini eşitçe doğrulukla dağıtabilmenin ve insanlığı mutluluğa kavuşturmanın

biricik yoludur. Mülkiyet hakkı, toplumsal yapının temeli olduğca en kalabalık ve en işe yarar sınıf yoksulluk, açlık ve umutsuzluk içinde yaşayacaktır.” (More, 1997: 56-57)

Salt özel mülkiyetin ortadan kalkması değil, aynı zamanda insanların gereksinim duydukları şeyleri meydana getirebilmesi için de ortak yaşama kültürünün ve dayanışmanın tesisi bir zorunluluktur. Bireyler, dayanışma ruhu gibi toplumu bir arada tutan bir tutkal işlevi gören değerler olmadan tek başlarına yaşayamazlar. More’un adasındaki insanlar da herkesin üzerine düşen görevi yerine getirdiği bir birlikteliğin en çarpıcı örneğini sergiler.

“*Utopia*’da herkes gerçekten yararlı işler ve zanaatlar da çalışırlar, her istediklerini bol bol buldukları için el işlerinde uzun süre çalışmazlar; ürünlerde çok fazla bir artış oldu mu gündelik işleri bırakıp hep birlikte bozuk yolları onarmaya giderler. Hem gündelik hem de olağanüstü işleri olmadı mı çalışma süresi bir genelge ile kısaltılır. Çünkü devlet, yurttaşların yararsız işlerle yorulmasını istemez. *Utopia*’da toplum kurumlarının amacı, her şeyden önce halkın gereksinimlerini gidermek, sonra herkese bedenin köleliğinden kurtulmak, düşüncesini özgürce işletmek, kafa yetilerini bilimler ve sanatlarla geliştirmek için mümkün olduğu kadar fazla vakit bırakmaktır. *Utopialılar* için gerçek mutluluk işte bu düşünce gelişiminin ta kendisidir.” (More, 1997: 78)

İnsanların ortak hareket etmelerinin gerekliliği ya da mülkiyetin ortadan kalkması gibi etmenlerin dayanışma duygusunun pekişmesi için yeterli olamayacağı ileri sürülebilir. More (1997: 81), kendi ideal düzeninde bunun yanıtını da sunmayı ihmal etmemiştir: “Her şey bol olduğuna göre hiç kimsenin gereğinden fazlasını istemeyeceği bilindiği için ne diye herhangi bir şey esirgensen aile başından? Bir şeyden yoksun kalmayacağına güveni olan da ne diye bunun gereğinden fazlasını istesin? Herkes bilir ki bütün canlı varlıklarda açgözlülüğün nedeni ya korku ya da yoksulluktur.” Bunların yanı sıra ada halkı inançları ve eğitim anlayışları gereği de dayanışmanın ve huzurun sağlanması için çaba gösterirler. Burada kadın erkek bütün yurttaşlar, ömürleri boyunca boş vakitlerinde düşüncelerini geliştirmeye çalışırlar ve insanın akıl aracılığıyla birçok şeyin bilgisine ulaşabileceğini kabul ederler. Ayrıca erdemli bir yaşamın yollarını arayan *Utopialılar* için erdem, yaratılışa uygun bir hayat sürmektir. Çünkü yaratılışın ittiği yana giden insan, sevgilerinde ve nefretlerinde aklın sesini duyan insandır. Akılsa bizi, önce varlığı ve sağlığı borçlu olduğumuz yüce tanrıyı sevmeye yöneltir. Sonra da bize gamsız kasavetsiz yaşamasını öğretir ve kardeşlerimiz olan başka insanlarla sevincimizi paylaşma isteğini verir

(More, 1997: 97-98). Görüldüğü üzere yoksunluğu ve yoksulluğu ortadan kaldıracak olan dayanışma ruhu, insanların bir arada yaşayarak mutlu olmalarını sağlayacak önemli etmenlerden biridir. Bunun en belirgin kanıtı More (1997: 99) açısından tabiatın çağrısındadır: “Tabiat, insanları yardımlaşmaya, hayatın sevinçli sofrasına ortakça oturmaya çağırır. Bu çağrı, haklı ve akla uygundur: Hiç kimse başkalarının o kadar üstünde değildir ki yaratan yalnız onu güzel yaşatsın. Tabiat herkese aynı bedeni, aynı sıcaklığı vermiş, aynı sevgiyle kucaklamış hepsini. Başkalarının rahatını kaçırp kendi rahatını arttırmak tabiata karşı gitmektir.”

Kilisenin yetkesine karşı bir eleştiri ve bağımsız düşüncüyü temsil eden Rönesans, Thomas More gibi düşünürlerin çalışmalarında karşımıza çıkan usun, inançtan ayrılması ve insanın birey olarak daha etkin konuma gelmesi üzerine kurulu felsefi yönelişin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu dönemde cennet, öte dünyada yaşam, tanrı ve doğaüstü şeyler gibi konulardan insan ve doğa, insanın bu dünyaya ilişkin gereksinimleri, doğanın insanla ilişkisi gibi konulara yönelen düşünürler, çeşitli ütopya örnekleri kaleme almışlardır. Dönemin olumsuz koşullarına karşı bir alternatif sunan More’un eseri, hem Platon’un ideal düzen geleneğinin bir sürdürücüsü olmuş, hem de daha sonraki eserler için önemli bir örnek sunmuştur.

Bunun ardından yazılan bir diğer ütopya Tommaso Campanella’nın *Güneş Ülkesi*’dir (1602). Campanella’nın (1568-1639) yaşadığı yıllar, İtalya’nın siyasi birliğini tamamlayamamış olmasından dolayı İspanya’nın burada üstünlük kurmaya başladığı bir dönemdir. Dini bir eğitimden geçerek Dominiken tarikatına mensup olan düşünür, daha sonra felsefeye yönelmiş ve bilgisini arttırmak için İtalya’yı dolaşmaya başlamıştır. Bu sırada İspanya sömürüsüne ve İspanyol engizisyonunun baskısına şahit olup İspanyollara karşı bir ayaklanma girişimine katılmıştır. Bu ayaklanma nedeniyle tutuklanıp 27 yıl hapisanede kalmış ve eserini de burada yazmıştır.³

Bu eserde, bilim ve felsefenin egemen olduğu ülkenin başında, hem filozof hem de rahip olan bir hükümdar bulunur. Yönetimde kendisine güvenlik bakanı *Pon*, din işlerinden sorumlu bakan *Sin* ile aşk ve sağlıktan sorumlu bakan *Mor* yardımcı olurlar. Kitapta, eğitimin önemine vurgu yapılır. Campanella’ya göre, bütün kötülüklerin kaynağı aile olduğu için Hint okyanusunda bir ada devleti olan *Güneş Ülkesi*’nde çocuklar doğar doğmaz ailelerinden alınır ve devlet tarafından iyi bir yurttaş olmaları için eğitilirler. Ailelerini tanımayan ülke yurttaşları, günde dört saat çalışır, geri kalan zamanlarında güzel sanatlarla uğraşır ve ibadet ederler. Burada özel mülkiyet yoktur, her şey devletin mülkiyetindedir ve birlikte üretilenler birlikte tüketilir.

³ Campanella’nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Germana Ernst, “Tommaso Campanella”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Erişim Tarihi: 10.04.2017, <https://plato.stanford.edu/entries/campanella/>.

“Her şey herkese aittir; bunu paylaşırma yetkisi görevlilerin elindedir. Böylece yalnızca yiyecek içecek değil, eğitim, bilimsel faaliyet, saygınlık ve eğlence de ortaktır. Ne olursa olsun kimsenin bunları kendine mal etmesi mümkün değildir. Onlara göre, mülkiyet insanların eş ve çocuklarıyla birlikte aynı evde yaşamalarından doğmuştur; bu bencillik yaratır. İnsan, çocuğuna zenginlik ya da saygınlık kazandırmak ya da onlara miras bırakmak için gücüne güvenerek bir şeyden çekinmezse açıkça saldırgan bir hale gelir veya gücü yoksa cimri ve ikiyüzlü olur. Ama bencilliği ortadan kaldırırsanız geriye evrensel sevgi kalır.” (Campanella, 2014: 71)

Tek tek bireylerin değil, bütün toplumun yararı gözetilerek düzenlenen ülkede, insana yaraşır bir yaşam sağlayacak şekilde üstünlüğün olmadığı, üretimde ve dağıtımda toplumsal adaletin ön planda tutulduğu bir sistem oluşturulmuştur. Yöneticiler tarafından gerçekleştirilen işler, yurttaşlar arasında herhangi bir sorumluluğun olmadığı, kimsenin herhangi bir görev üstlenmediği ve birbirleriyle yakın ilişkiler kurmadığı sonucuna ulaştırılabilir. Ancak Campanella bunun aksini yani ülkedeki dayanışma anlayışının nasıl olduğunu şöyle anlatır:

“İnsanlar birbirlerine bir şey veremezler, görevliler kimsenin gereksiniminden fazlasını almaması için denetim yaparlar ama herkes gereksinim duyduğu şeye sahiptir. Güneş Ülkesi halkı arasında dostluk ve arkadaşlık, savaş tehlikesi durumunda, hastalık hallerinde ve bilimsel araştırmalar sırasında ortaya çıkar. İnsanlar birbirleriyle böyle durumlarda yardımlaşır ve tüm gençler birbirlerine kardeş diye hitap ederler. On beş yaşından büyük olanlar ‘baba’, on beş yaşından küçük olan ‘oğul’ olarak anılırlar. Ayrıca resmi görevliler bu kardeşliğe aykırı her davranışa çok dikkatlidirler.” (2014: 72)

Bu ülkede yöneticiler tarafından düzenlenen en önemli faaliyet eğitimidir. Çünkü eğitim, toplumun geleceğini güvence altına almanın ve sağlam yurttaşlar yetiştirmenin başat unsurudur. Bu nedenle halkın tamamı, kuruluşu gereği tıpkı açık bir bilim ve eğitim müzesi olarak nitelendirilebilecek ülkede tüm bilimleri içeren bir eğitime tabi olurlar.

“Çocuklar üç yaşına gelince dili söker ve harfleri duvarlardaki yazılardan öğrenirler. Dört gruba ayrılmış olan çocukları dört yaşlı yönlendirir ve eğitir, onlara oyun oynatır, her zaman yalınayak ve başı açık halde antrenman yaptırır, koşturur. Bu durum çocuklar yedi yaşına gelinceye kadar sürer. Çocuklar aynı zamanda terzilik, ressamlık,

kuyumculuk atölyelerine de götürülür ve bu atölyelerde onların eğitimleri ve yatkınlık dereceleri gözlemlenir. Yedi yaşından başlayarak tüm çocuklar doğa tarihi derslerini izlerler. Aynı ders, dört öğretmen tarafından dört saat içinde dört gruba ayrılmış öğrencilere anlatılır. Bazıları beden eğitimi dersleriyle uğraşır ya da topluluğun hizmetlerini yerine getirirken bazıları da ders dinler. On yaşında matematik, tıp ve öteki bilimleri öğrenmeye başlarlar. Sürekli bir entelektüel tartışma ve rekabet ortamı içindedirler.” (Campanella, 2014: 72-73)

*Güneş Ülkesi’*nde bütün bilim dallarıyla ilgili eğitim kadar mesleki ve ahlaki eğitim, savaş ve beden eğitimi, dil ve yöneticilik eğitimi de önemli bir yer tutmaktadır. Özgür iradesi ile hareket eden bireyin, özünde kötülükten ziyade, haysiyet ve erdeme ulaşma potansiyelinin var olduğunu vurgulayan Rönesans düşünürlerinin bireyi merkeze alan bakışı eğitimi yüksek bir düzeye taşımaktadır. Mikrokozmos tabiri ile karşılanan insanın içindeki gücün ortaya çıkarılması için eğitim gibi etkili bir araca gereksinim vardır. Dönemin önde gelenlerinden olan Erasmus’un işaret ettiği üzere “İnsanlar doğmaz imal edilir.” (Akt. Alatl, 2014: 420) ve insanın kapasitesinin yükseltilmesi için “Eğitim, her şeyden üstündür.”

Bu dönemin dikkate değer bir ütopya örneği de Francis Bacon’a (1561-1626) ait olan *Yeni Atlantis* (1624) adlı eserdir. Bu ütopya, hem siyasi nitelikte argümanlara sahip olmadığından Platon’un *Devlet’*inden, hem de ekonomik uygulamalara yönelik bir içeriği bulunmadığından More’un *Utopia’s*ından oldukça farklıdır. *Yeni Atlantis*, Bacon’ın *Novum Organum* (1620) adlı eserinde ortaya koyduğu bilim anlayışının, ideal bir devlet düzeninin oluşturulmasındaki uygulanışı gibidir. Dönemin koşulları itibarıyla bilimsel etkinliklerin artması ve “Bilgi, güçtür.” söylemi çerçevesinde şekillenen doğaya egemen olma arzusunun ön plana çıkması bu eserin yazılmasındaki itici güç olmuştur.

Çünkü Francis Bacon’ın yaşadığı dönem, Rönesans’ın gözle görülür bir hale geldiği, Ortaçağ yaşamında büyük değişimlerin olduğu ve evrensel Ortaçağ devletinin ulus devletlere bölünmeye başladığı, diğer taraftan orta sınıfın gelişen girişimciliği sonucu, iktisat alanında yeni gelişmelerin ortaya çıktığı, buna bağlı olarak kilisenin maddi gücünün sarsıldığı ve derebeylerin dayanaklarının artık ortadan kalkmaya başladığı ilginç bir dönemdir (Topdemir, 1999: 51-52). Bu doğrultuda on altıncı yüzyılın büyüsel girişimleriyle başlayıp on yedinci yüzyılda doğa üzerinde tahakküm hülyalarıyla gelişen bu sürecin geçiş figürlerinden olan Francis Bacon’ın asıl hedefi de bilgidan çok doğa üzerinde güç sahibi olmak, doğaya egemen olmaktır. Ona göre; kendinde bilgi ya da doğruluk yoktur. Bütün bilgiler, insana yararlı olmak, dünya üzerinde “*regnum humanum* (insanın

egemenliği)"u ve herkesin mutluluğunu sağlamak için vardır (Bumin, 2010: 79).

Bu gelişmeler bağlamında kaleme alınan eserdeki Ben Salem halkının, Bacon'ın ifadesiyle "melekler memleketi"nin ahlakı ve töreleri üzerine anlatılanların daha çok kişisel bir ideal ve imgelemin ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Colombus ve Gutenberg'in heykellerinin dikildiği Ben Salem, Pasifik okyanusunda Peru yakınlarında gizemli bir bölgedir. Mürettebatı Avrupalılardan oluşan bir gemi yolunu şaşırıp buraya geldiğinde adanın sakinleri onları mutlulukla karşılayıp bu kafası karışık insan sürüsüne bilim dolu bir yaşantının güzelliklerini anlatmaya koyulurlar. Adanın bilimle ilgilenen sakinleri, *Salomon House* (Süleyman'ın Evi) adlı bilim kurumunda bir araya gelerek doğayı inceler ve bilimin yönteminin ne olması gerektiğini tartışırlar.

"Kralımızın yaptığı işlerden biri vardır ki hepsinden daha önemlidir: Bizim *Süleyman'ın Evi* adını verdiğimiz bir tarikat ya da topluluğu kurması ve yapısını oluşturmastır. Bildiğimiz kadarıyla dünya üzerindeki en asil kuruluş budur, krallığımıza yol gösteren ışık da. Bu evin kuruluş amacı, tanrının eserini ve yarattığı şeyleri incelemek, bunlar üzerine düşünebilmektir." (Bacon, 2014: 36)

Bacon (2014: 53), takip eden sayfalarda bu kuruluşun amacını "doğadaki her şeyin nedeni, gizli kalmış hareketleri ve içerdikleri anlamlar hakkında bilgi sahibi olmak, insanın bunlar üzerindeki egemenliğinin sınırlarını genişleterek mümkün olabilecek her şeyin sırrını çözmek" olarak açıklar. Böylece bilim ve teknikteki gelişmeler aracılığıyla yetiştirilecek sağlıklı ve donanımlı nesiller, daha önce görülmemiş ideal bir toplumu meydana getirecektir. Bu toplumu bir arada tutan, başka bir ifadeyle dayanışmanın çekirdeğini oluşturan şeyin -diğer ütopyalardan farklı bir biçimde- bilgi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Buranın halkı, farklı büyüklüklerde geniş ve derin mağaralar, doğal maddelerden oluşan gömütlükler, yüksek kuleler, büyük göller, kuyular, kaynak suları, kaplıcalar, madenler ve mineralleri kullanarak yaşamlarını kolaylaştırmakta, sağlık sorunlarına çözüm üretmekte ve uzun yaşamın sırlarını araştırmaktadır. Burada doğa olaylarının yeniden canlandırıldığı büyük binalar, sağlık odaları, hamamlar, meyve bahçeleri, hayvanlar için kapalı alanlar, parklar, havuzlar, üretim çiftlikleri ve ilaç mağazaları hem bilimin gelişmesi, hem de insanlara yararlı şeylerin üretilmesi için önemli birer araçtır. Ayrıca mekanik aletler, fırınlar, değerli taşlar, optik, ses, tat, koku, makine ve matematik evleri bilimsel araştırmalarda kullanılmaktadır. *Işık Tacirleri* adı verilen on iki kişilik biraderler ise üçer kişilik gruplar halinde kitapları tarayarak deneyler yaparak incelemeleri sürdürür. Bu eser vasıtasıyla Ortaçağ'ın tek egemen gücü olan kiliseye bilim üzerinden bir karşı çıkış sergilenmiştir.

Sonuç

Günümüzü değerlendirmek için sıklıkla başvurulmuş bir fikir, *modus operandi*'sini, içinde yaşadığımız dünyanın esasen bir enformasyon toplumu olduğu şeklindeki saptamada bulur. Bu şekilde “ütopya(lar)”, bilimsel gelişmelerin ve teknolojinin imkânlarından yararlanmanın bir sonucu olarak artık içi boş, herhangi bir biçimde kendisine gerek duyulmayan uzak özelemler şeklinde, çoğu kez de salt bir *literal kurgu* veya *fantastik bir yer tasviri* olarak kabul edilerek “felsefe” ve bu bağlamda da doğruluk ve hakikat araştırmasının dışına itilir. Nitekim durum böyle olunca “felsefe” (veya en genel anlamda ve kadim çerçevesi içerisinde *bilim*) de “eylemlerimizin ve fikirlerimizin oluşumunda bir yeri olan” ravza anlamından kopar ve herhangi bir biçimde savunulan tezlere “epistemik bir kılıf geçirme işi” olarak karşımıza çıkar (Öztürk, 2011: 52).

Oysaki “ütopya” sözcüğünün ilkin “Devlet (*Politeia*)” metnine atıfla düşünce tarihine katılan Platon (1995: 59), bu çalışmada, “Bence toplumu yapan, insanın tek başına, kendi kendine yetmemesi, başkalarını gerekmesidir. Öyleyse bir insan, bir eksiği için bir başkasına başvurur, başka bir eksiği için de bir başkasına. Böylece birçok eksik, birçok insanın bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya, toplum düzeni deriz.” şeklindeki temel görüşleriyle günümüz paradigmasında “ütopya” olarak nitelenen meseleyi, esas bakımından toplum düzeninin tesisi için “adalet”in bilgisi (*episteme*) ekseninde yakalanması gereken bir “hakikat (*aletheia*)” olarak idrak eder. Bu idrakin en temel bileşenleri, alıntıdan da anlaşılacağı üzere “dayanışma” ve “birlikte yaşama”dır. İşte bu nedenle Platon’un dizgesinde ruhun farklı bölümlerinin birbiriyle olan uyumu ve koşut olarak ruh sahibi varlıkların, yani insanların yerine getirdiği farklı işlerin birbiriyle bağlantısı (Dürüşken, 2014: 191-200) zemininde yükselen *ütöfik Devlet*, yukarıda irdelediğimiz hatta olacak şekilde kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra insanlık tarihinin gelişim seyri izlendiğinde, toplumların ihtiyaçlarını belirli bir düzen ve güven içinde gidermesi ilkesince şekillenmesi (Wallerstein, 2002: 28) fikri de içkin bir dayanışma duygusuna işaret etmektedir.

Rönesans’ın Antikite’ye dönüşü içeren yaklaşım tarzı dikkate alındığında, More, Campanella ve Bacon’ın bahsi geçen *Utopia*, *Güneş Ülkesi* ve *Yeni Atlantis* metinlerinde, Platon’dan devralınan klasik mirası devam ettirdikleri görülecektir. Bu çerçevede de “ütopya” onlar açısından sosyal düzenin temel kuruluş şartlarından biri olarak Rönesans ve yeni bilim tasavvuru ışığında ele alınması gereken bir doğruluk ve hakikat araştırmasının sonucu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kurgusal düzlemde inşa edilen bu eserlerde görüldüğü üzere düşünürler, dönemlerinin sorunlarına karşı birer çözüm niteliğinde oluşturdukları ideal toplum tasarımlarında, kendi bakış açılarıyla hayal güçlerini harmanlayarak düzene karşı bir almaşık

sunarlar. Platon'un *Devlet*'inden Bacon'ın *Yeni Atlantis*'ine kadar, toplumsal koşullardaki değişime bağlı olarak oluşturulan ütopyaların hep olumsuz gidişata karşı yeni bir yapılanmaya işaret ettikleri aşikârdır.

Bu bilgiler ışığında ütopyaların her ne kadar hayale dayalı bir oluşumları söz konusu olsa da eserlerde aktarılan dayanışma anlayışının epistemik temelleri olan bir gerçeğe tekabül ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü Platon'dan bu yana kabul gören en önemli ölçüt insanların var oluşları gereği bir arada yaşamak zorunda olmalarıdır. İnsanlar, her işi kendi kendilerine yapamayacaklarından dolayı bu durum, dayanışmayı doğal bir süreç haline getirir. Toplum bir arada tutan bağın dayanışma aracılığıyla güçleneceği bir gerçektir. Çünkü dayanışma, varlığın ontolojik açıdan sahip olduğu potansiyellerine ve karşılıkların ortadan kaldırıldığı bir birlikteliğe gönderme yapar.

Kaynakça

Alatlı, Alev, *Batı'ya Yön Veren Metinler II*, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014.

Bacon, Francis, *Yeni Atlantis*, Ed. Deniz Cansever, İstanbul: Doxa Yayınları, 2014.

Baker-Smith, Dominic, "Thomas More", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Erişim Tarihi: 10.04.2017, <https://plato.stanford.edu/entries/thomas-more/>.

Bronowski, Jacob & Mazlish, Bruce, *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, Çev. Elvan Özkavruk Adanır, İstanbul: Say Yayınları, 2012.

Bumin, Tülin, *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Burckhardt, Jacob, *İtalya'da Rönesans Kültürü*, Çev. B. S. Baykal, İstanbul: Okuyan Us Yayın Danışmanlık, 2010.

Campanella, Tommaso, *Güneş Ülkesi*, Çev. Selahattin Bağdatlı, İstanbul: Say Yayınları, 2014.

Dürüşken, Çiğdem, *Antikçağ Felsefesi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Ernst, Germana, "Tommaso Campanella", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Erişim Tarihi: 10.04.2017, <https://plato.stanford.edu/entries/campanella/>.

More, Thomas, *Utopia*, Çev. Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.

Öztürk, Ümit. "Haklılandırılmış Doğru İnanç philosophia mıdır: Platon'da *sophos* ve *sophistes*", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri*, ed. Yavuz Kılıç, ss. 49-54, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011.

Topdemir, Hüseyin Gazi, "Francis Bacon'ın Bilim Anlayışı", *Felsefe Dünyası*, 1999/2(30): 51-68.

Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1995.

Störig, Hans Joachim, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Wallerstein, Immanuel, *Ütopistik ya da 21. Yüzyılın Tarihsel Seçimleri*, Çev. Taylan Doğan, İstanbul: Aram Yayınları, 2002.